

Velmocenský vzestup Číny a jeho důsledky po konci studené války nejen v jihovýchodní Asii

Nakrmili jste toho draka dobře?

ČLR

Po japonské kapitulaci 2. září 1945 se v Číně opět zintenzivnila občanská válka.

Do podzimu 1949 podařilo komunistům vyhnat národní vládu na Tchaj-wan a 1. října 1949 vyhlásili Čínskou lidovou republiku – v čele předseda vlády Čou En-laj.

1950 – smlouva o přátelství a spolupráci se SSSR na 30 let. 1950 – 1953 – Čína se aktivně účastní války v Koreji na straně KLR.

Stalinský model industrializace - těžký průmysl na úkor zemědělství - pro Čínu vse z hledem k převaze venkova v ekonomice vůbec nehodil.

Velký skok – Mao-Ce-Tung - 1958 se měl v rámci tzv. velkého skoku vybudovat průmysl a zvýšit výroba – krach.

Roztržka se SSSR - a odchod sovětských poradců r. 1960 vedl ke zhoršení vztahů se SSSR. Spory o předání jaderných technologií. Chruščov odmítá předat Číně JZ, kompenzace – dohoda o pomoci při výstavbě 125 podniků v Číně.

1959 – Chruščov kritizuje velký skok – začátek otevřeného konfliktu.

1964 – Čína vstupuje mezi jaderné mocnosti.

1969 - Čína deklaruje tezi, že SSSR je pro ni větším nepřítelem než USA – sovětsko-čínská válka.

Americko – čínské sblížení I.

1966 – kulturní revoluce – Mao Ce Tung - hlavní vlna – 1966-1969, později dozvuky.

Čínský tisk přiznává, že v období 1966-1976 100 milionů občanů bylo postiženo, poškozeno či víc než poškozeno.

Kampaň byla zaměřena proti čtyřem přežitkům – starému myšlení, kultuře, obyčejům a návykům; kromě toho proti tehdejším politickým špičkám – Liou Šao-čchovi a Teng Siao-pchingovi a proti „buržoazii a revisionismu“ uvnitř strany

Řešit spor mezi SSSR a Čínou diplomatickou cestou bylo velmi komplikované, ne-li téměř nemožné.

Nakonec došlo ke schůzce Kosygina s Čou En-lajem při tradiční příležitosti - ideální možnost se naskytla na pohřbu vietnamského komunistického vůdce Ho Či Mina 11.9. 1969. Zdroje konfliktu zůstaly.

Léto 1969 – SSSR sonduje reakci USA v případě, že by zaútočil na Čínské jaderné zařízení. Nixon – USA to nemohou dovolit – mají zájem na udržení jiného komunistického státu.

Prostor pro sblížování USA a Číny, které vyvrcholilo roku 1972 návštěvou Nixona v Pekingu.

Americko – čínské sblížení II.

Mao o USA uvádí „*Spojené státy a SSSR se liší. Nový americký prezident Richard Nixon je dlouholetý pravičák, vůdce tamních antikomunistů. Rád jednám s pravičáky. Říkají to, co si opravdu myslí – ne jako levičáci, kteří říkají jedno a myslí si druhé.*“ (Gaddis 2005: 135)

Jak USA, tak Čína chtějí vycouvat z Vietnamu.

Od roku 1971 probíhají tajná sovětsko-čínská jednání – ke konci nepřátelství nedošlo.

Dne 25. října 1971 byla schválena rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2758 - odebrala Čínské republice status legitimního zástupce Číny a jako jedinou legitimní vládu Číny uznala vládu ČLR.

Za jednoho z otců politiky „vtahování Číny“ do mezinárodního společenství se považuje Henry Kissinger.

Vedle posílení protisovětského tábora ještě další cíl – postupně změnit Čínu v demokratickou zemi západního typu.

Čínská republika byla z řad OSN vyloučena a křeslo Číny v OSN (včetně jejího postu stálého člena Rady bezpečnosti) převzala vláda ČLR – nemožné bez souhlasu USA.

1972 – americko-čínské sblížení, oficiální návštěva Nixona v Číně.

Pařížská mírová smlouva 1973 – formálně konec války ve Vietnamu – dva vietnamské státy, vojenské stažení USA.

Sovětsko-čínské nepřátelství pokračovalo

Tlak na SSSR aby byl v Evropě rozumnější – revize snahy SSSR pomocí uvolnění dostat USA z Evropy.

1. 1. 1979 – navázání diplomatických styků mezi USA a ČLR.

Změny v Číně po smrti Mao Ce Tunga

Září 1976 umírá Mao Ce-tung - nástup Chua Kuo-fenga.

Pátý národní lidový sjezd ho v únoru 1978 potvrdil ve funkcích a jmenoval **Teng Siao-pchinga** jeho nástupcem.

Nové vedení zatklou skupinu nazvanou "banda čtyř", seskupenou kolem Maovy vdovy Ťiang Čching.

Teng Siao-pching – program modernizace země.

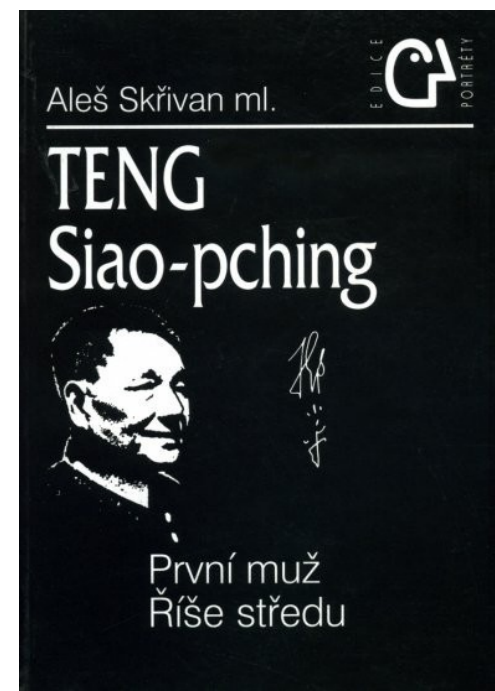
Hospodářské reformy pod taktovkou Tenga začaly nejprve rehabilitací. Rehabilitováno bylo neuvěřitelné množství osob v řádech několika desítek miliónů.

Následně se viceprezident Teng vydal na okružní cestu po Spojených státech, aby světu demonstroval politické a hospodářské změny v Číně. Během krátké doby se do USA vydalo studovat na 10 000 vědců a do Číny začali masivně směřovat první američtí turisté.

V Číně začaly vznikat první moderní průmyslové zóny se speciálním daňovým režimem pro zahraniční společnosti.

V oficiálních dokumentech se poprvé v roce 1978 Čína přihlásila k **tržním principům**, které se stanou základem nového hospodářského uspořádání země s názvem socialistická tržní ekonomika.

Vše bude ovšem podřízeno veřejnému vlastnictví pod patronací Komunistické strany.

Smíření se SSSR

Po smrti Mao Ce Tunga – pokračovalo nepřátelství k SSSR – problémy: pobyt sovětských vojsk v Mongolsku a na sovětsko-čínské hranici, podpora SSSR v záležitosti vietnamské vojenské intervence vůči Kambodži a účast sovětských vojsk ve válce v Afghánistánu

1979 – Čína oznámila, že nemá zájem o obnovení smlouvy o přátelství s SSSR z roku 1950.

1979 – obnovení napětí se SSSR – čínská invaze do Vietnamu – odražena.

1. polovina 80. let - v Číně byly systematicky publikovány články, mapy a další materiály, v nichž bylo poukazováno na „obsazení“ čínských území carským Ruskem a Sovětským svazem.

Zdůrazňována byla „nerovnoprávnost“ rusko-čínských smluv, kterými byla určována hranice mezi oběma státy.

V 80. letech - zahraniční politiku charakterizovalo opatrné sblížování se Sovětským svazem.

Průlom - 1985 – nástup Gorbačova – zlepšení vztahů i vůči Číně.

1987 – obnoveny sovětsko-čínské rozhovory – debata sporných hraničních otázek.

SSSR končí válku v Afghánistánu, stahuje vojska z Mongolska a Kambodži, redukuje počty sil na hranicích s Čínou.

1989 – generální tajemník ÚV KSSS Gorbačov v Pekingu na státní návštěvě.

Koncept hranice po hlavním plavebním koridoru řek Amuru a Ussuri, nikoli u čínského břehu.

Počátkem roku 1991 bylo dosaženo shody o podobě sovětsko-čínské hranice z 99 procent její celkové délky, ta v daném okamžiku představovala 7500 km.

1991 - rozpad SSSR + čínský ekonomický růst 90. let – změna poměru sil mezi tradičními rivaly

Ekonomický rozvoj v 80. letech a masakr 1989

80. léta - pokračování v dobrých vztazích se Západem

Velmi opatrné vnitřní reformy vedly k pozvolnému zlepšování ekonomické situace - **zvláštní ekonomické zóny**, kde bylo umožněno podnikání západním investorům.

Ekonomické reformy nebyly doprovázeny politickými – protestní hnutí roku 1989.

Při zákroku vojska 4. června 1989 došlo ke krvavému masakru neozbrojených studentů.

Čína – rozdrtila studentskou revoltu na náměstí Tchien-an-men a zabila zhruba 10 000 vlastních občanů.

Období tvrdého pronásledování a trestání účastníků protestní demonstrace a opětovného nastolení tvrdé diktatury.

Hospodářské výsledky - většina dosavadního reformního úsilí nebyla mylná.

Průměrný věk čínských obyvatel vzrostl ze 41 let v roce 1960 na 67 let (1975) a poté až na 71 let (v roce 2002).

Hospodářství rostlo tempem přesahujícím 10% - od roku 1978 do roku 2004 se výkon zvýšil z 140 mld. USD na 1,4 bil.

Ekonomický a politický vývoj v 90. letech

XIV. sjezd KS Číny v říjnu 1992 potvrdil přechod k tržnímu hospodářství, ale nepřipustil politické reformy.

Generálním tajemníkem strany byl opět zvolen Ťiang Ce-min.

Dnes – Čína je třetí největší ekonomika světa (EU, USA, Čína)

Obyvatelé Spojených států jsou zhruba 10X bohatší než Číňani a Evropani platící eurem dosahují zhruba 8X většího výkonu na hlavu.

"Bohatství" západního světa či Japonska se proto nepodaří Číňanům dohnat dříve než za 60 let.

Ale: jen pokud poroste výkon čínské ekonomiky ročním tempem 7% po následujících 60 let a růst "západních" ekonomik se bude držet v mantinelu 2-4 procenta – **ani jedno není jisté!**

140 let hospodářského zaostávání (1840-1980) za ostatními vyspělými zeměmi bude Čína prakticky dohánět po celé 21. století. Ekonomické reformy nebyly doprovázeny politickými – protestní hnutí roku 1989.

1. července 1997 se po 99 letech pod čínskou správou vrátil Hongkong – velký úspěch čínské ZP!

Čína ve světě dnes

V roce 2014 předstihla Čína Spojené státy v roli největší ekonomiky světa (měřeno podle parity kupní síly).

HDP na obyvatele, který byl v roce 1980 čtyřicetkrát nižší než ve Spojených státech, se od té doby 58krát zvýšil a dnes je nižší jen 3,4krát (podle údajů MMF).

15% obyvatel světa zažívalo po dobu čtyřiceti let desetiprocentní růst příjmů ročně.

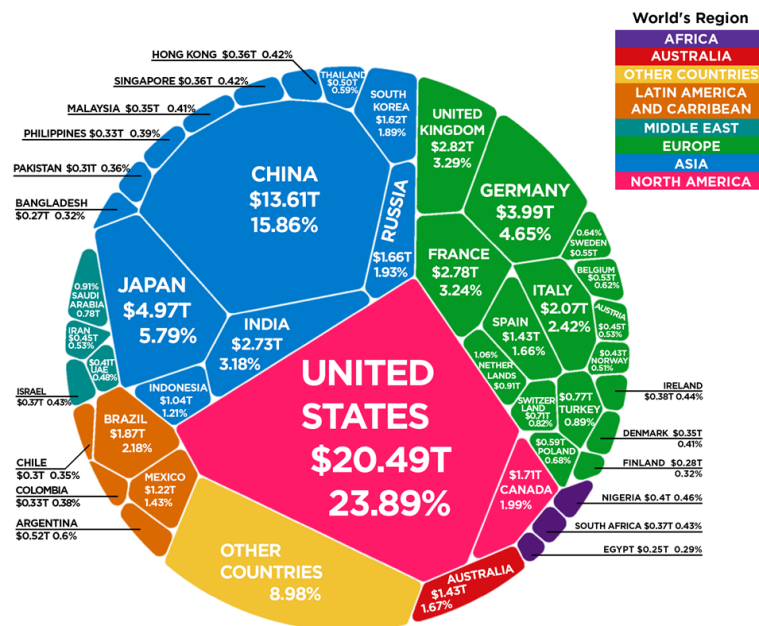
Čína se dnes řadí mezi země s nejvyšší mírou nerovnosti. Giniho koeficient se v posledních deseti letech pohyboval kolem hodnoty 0,5 oproti zhruba 0,3 v roce 1980 (koeficient 1 znamená, že jediný člověk vlastní vše).

Čína nepochybně snížila absolutní chudobu. Většina Číňanů kdysi žila v podmínkách vysoké rovnosti a vysoké bíd; dnes žijí v nerovné společnosti, kde ovšem i příjem nejchudších 10% vzrostl v letech 1980 až 2015 téměř o 65%.

Kapitalismus s čínskými rysy předpokládá přítomnost silného státu ve všech oblastech života země. Zatímco technokracie usnadňuje hospodářskou expanzi, masivní bezpečnostní aparát státu potlačuje občanské svobody a politická práva.

Místo aby se Čína demokratizovala, stala se průkopníkem autoritářského neoliberalismu, jaký dnes vidíme v Turecku, Brazílii, Maďarsku, Indii i jinde.

The World Economy
Gross Domestic Product (GDP) by Country 2018

Zdroje hospodářského úspěchu

1. Hospodářská politika a ekonomické reformy – viz výše.

2. Zahraniční investice v Číně

3. Snižování množství vybraných daní a nízké daňové zatížení.

Podíl vybraných daní na HDP v roce 2004 dosáhl pouze 16,3% a Čína se tak stále řadila mezi země s nejnižší mírou zdanění na světě.

3. Nízký vládní dluh

Vládní dluh v roce 2012 dosahoval pouze 26% HDP.

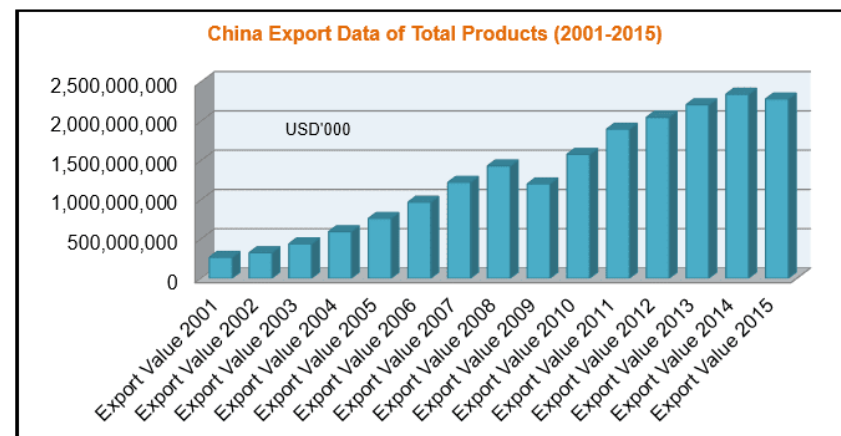
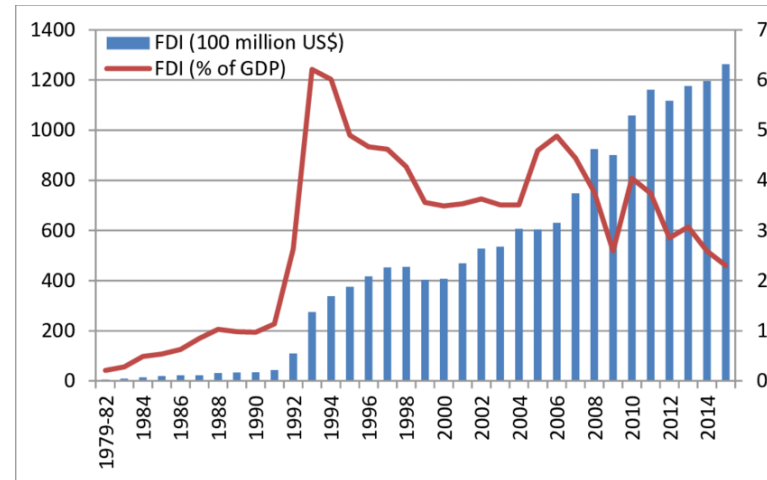
4. Růst exportu

Čína byla totiž po celou dobu zázraku typickým příkladem země využívající **exportně determinované strategie** růstu.

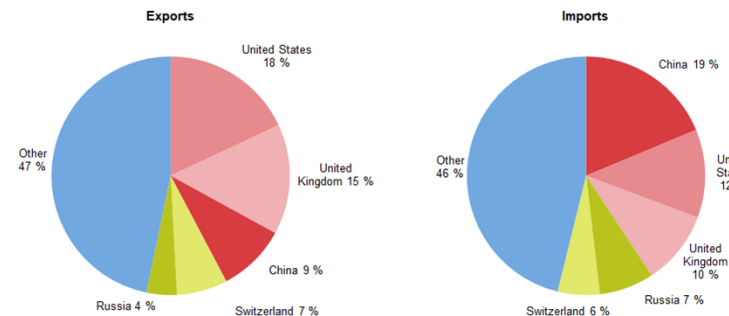
Podíl výroby zahraničních firem působících v Číně na exportu vzrostl např. mezi lety 1988 a 1999 z 5% na více než 50%.

Pro čínský export důležitý **vstup do WTO v roce 2001**, který vedl k poklesu tarifních i netarifních překážek obchodu

5. Přijímání a krádeže zahraničních technologií

China among the EU-27's main partners for trade in goods, 2019

Source: Eurostat (online data code: ext_st_eu27_2019sitc and DS-018995)

Cena za úspěch

V roce 2010 představovala Čína 14% globálního HDP, ale spotřebovávala 17% veškeré biomasy, 29% fosilních paliv a 44% železných rud.

Čína přispívá 28 procenty ke globálním emisím oxidu uhličitého – to je dvakrát více než USA, třikrát více než Evropská unie a čtyřikrát více než Indie.

V letech 1978 až 2016 vzrostly celkové roční emise CO₂ Číny z 1,5 miliardy na deset miliard tun, přičemž emise na obyvatele se zvýšily z 1,8 na 7,2 tuny, oproti celosvětovému průměru 4,2 tuny.

Zároveň je dobře doloženo, že znečištění vody, spodní vody a vzduchu v Číně dosáhlo krizového bodu.

Ekologicky nejneudržitelnější zemí v dějinách je marxistická diktatura.

Na 19. celostátním sjezdu KS Číny v říjnu 2017 hovořil čínský prezident Si Ťin-pching o zásadním „rozporu mezi nevyváženým a nedostatečným rozvojem a stále rostoucí potřebou lidí vést lepší život“.

Čína usiluje o přechod na „ekologickou civilizaci“, který v roce 2016 zahájila 13. pětiletka. (????)

Je zřejmé, že největší epizoda hospodářského růstu v lidských dějinách skončila.

Pozice Číny v mezinárodním systému

Čína je nejlidnatější zemí - 1,4 miliardy (Indie těsně za ní).

Čtvrtá největší země světa - 9 596 960 km² (Rusko, Kanada, USA, Čína).

Od 2014 největší ekonomika světa dle parity kupní síly.

Dle Globalfirepower 2021 je 3. vojensky nejsilnější zemí za Ruskem a před Indií.

2. na světě z hlediska absolutní výše výdajů na obranu, relativní výdaje na obranu nízké (viz graf a tabulka z 2018).

Je jadernou mocností – 3. největší počet, odhad 400-600 kusů.

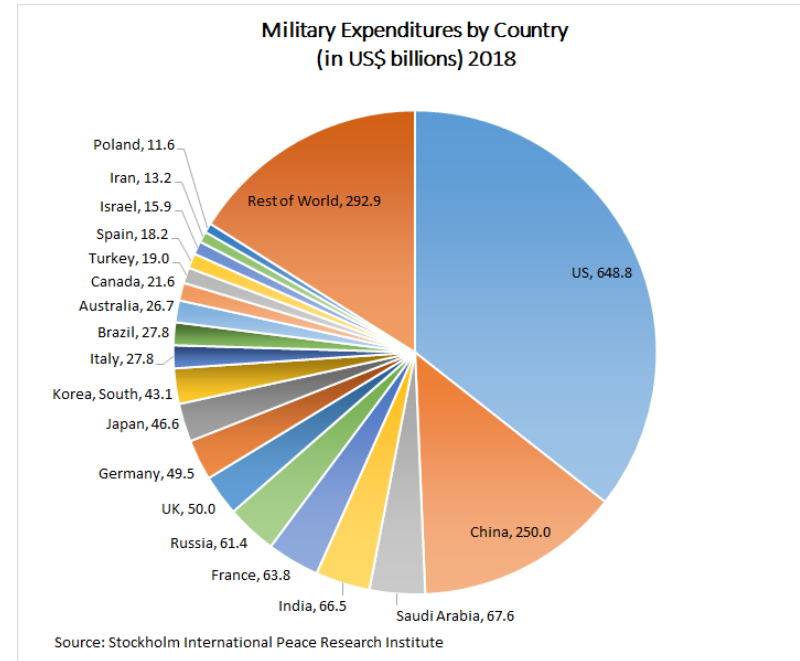
Signatář NPT Treaty od 1992

Zavázala se nepoužít jaderných zbraní jako první a nepoužít jich proti nejadernému státu.

Stálý člen RB OSN s právem veta.

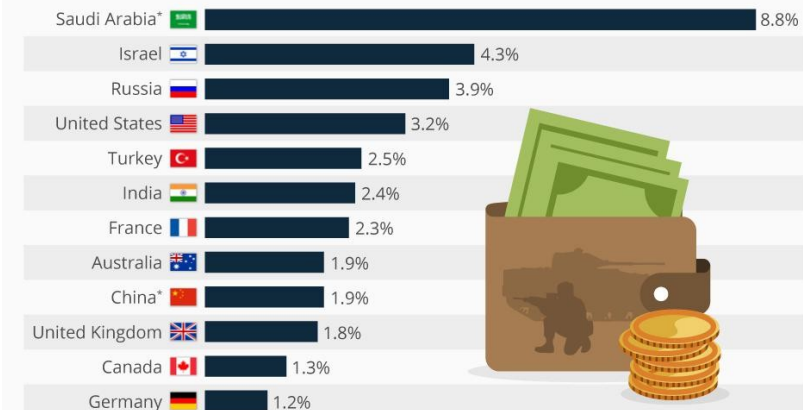
Není člen žádné vojenské aliance.

Výrazný mocenský vzestup, predikce o Číně jako hegemonovi 21. století.

The Biggest Military Budgets As A Percent Of GDP

Military expenditure as a % of GDP in selected countries in 2018

Obecné tendence zahraniční politiky Číny

Čína se v zahraničně-politických otázkách zaměřuje na posílení a spolupráci se sousedními zeměmi a na zkvalitnění vztahů a svého vlivu na ostatní rozvojové země, mezi které se stále sama řadí.

Důraz na územní integritu (hlavně ve vztahu k Tibetu, Xinjiangu a Tchaj-wanu) je jednou z klíčových priorit zahraniční politiky komunistické Číny.

Ekonomickým rivalem Číny je USA. S tím, jak roste ekonomická vyspělost Číny se vztahy ČLR-USA v posledních letech vyvíjí směrem k čím dál větší soutěživosti.

EU je od roku 2003 strategickým partnerem ČLR a jejich vzájemné vztahy jsou stále intenzivnější. Formálním vrcholem vztahů je každoroční summit EU-Čína.

Spolupráce s Ruskem – dočasné manželství z rozumu.

Velký význam přikládá Čína spolupráci s Afrikou – zdroje surovin.

Cíle ZP Číny

1. Zajištění ekonomických výhod
2. Zajištění přílivu moderních technologií a odbytu zboží
3. Zajištění surovinových zdrojů
4. Zajištění potencionálních trhů
5. Zajištění přístupu na trhy a k finančním zdrojům
6. Zajištění světového politického postavení

Roste atraktivita Číny?

Poslední dvě dekády Čína argumentuje měkkou moc – koncept Josepha Nye.

Čínská obliba ve světě stoupá poměrně pomalu.

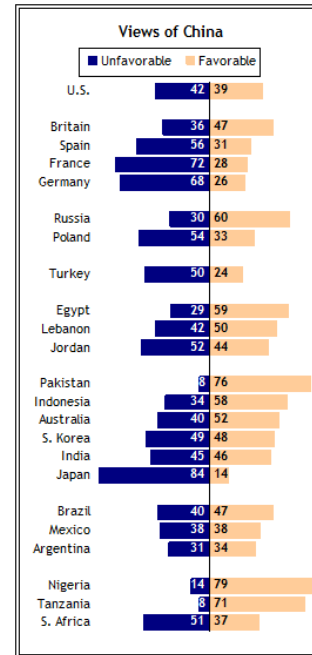
Pew Global Attitudes Poll, od roku 2005 na Čínu pozitivně nahlíží obyvatelé států jako Indonésie, Keňa, Pákistán nebo Rusko, na opačném konci stojí Německo, Japonsko, Mexiko atd.

BBC - 2008 – 2011 vychází, že Čína je vnímána převážně pozitivně v Asii (s výjimkou např. Austrálie, Japonska, Jižní Koreje), dále v Africe a Jižní Americe.

Negativně Čínu hodnotí hlavně lidé v severní Americe a Evropě.

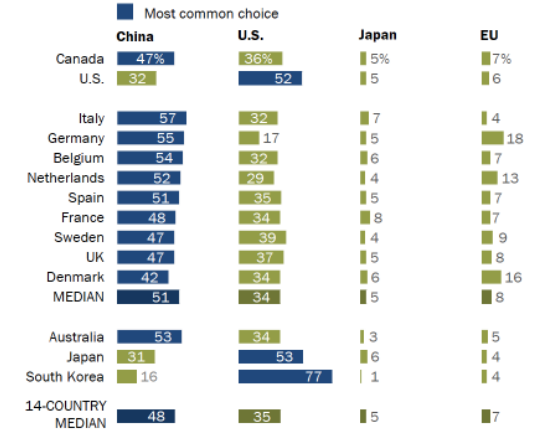
Jedním z hlavních problémů čínské zahraniční, ale i vnitřní politiky je nedostatek transparentnosti.

Rostoucí nacionalismus budí obavy u sousedů.

Europeans see China as world's dominant economic power

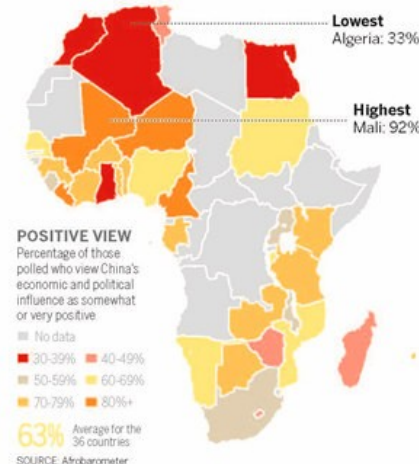
% who say ___ is the world's leading economic power

Note: Those who did not answer are not shown.
Source: Summer 2020 Global Attitudes survey, Q14.
Unfavorable Views of China Reach Historic Highs in Many Countries

PEW RESEARCH CENTER

Perception of China's influence in Africa

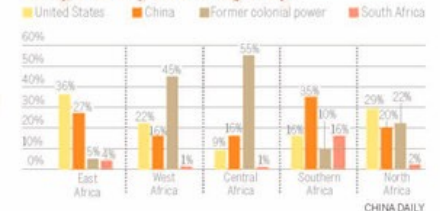
BEST MODEL FOR NATIONAL DEVELOPMENT

Which of the following countries, if any, would be the best model for the future development of Africa?

MOST INFLUENTIAL

Which country do you think has the most influence in your country, or haven't you heard enough to say?

Východní Asie a zahraniční politika Číny

Východní Asie

Číňané zvyšují svůj ekonomický a politický vliv ve Východní Asii. Tato oblast představuje pro Čínu bezpečnostní, ekonomický i politický zájem. Co se týče bezpečnosti, možné riziko se nachází na Korejském poloostrově. Tchaj-wan je další nedořešenou otázkou.

ČLR – tradiční spojenec KLR.

Čína má problém s Japonskem, svým dlouhodobým rivalem v této oblasti, ohledně teritoriálních a bezpečnostních záležitostí.

Stigmatizováno kvůli japonské agresi 1937-1945 – komunisté hrají s nacionalistickou kartou na veřejnosti - 1978 – normalizace vztahů.

1992 – vůbec první návštěva japonského císaře v Číně (Akihito) - emoce ve vztazích (protesty proti japonskému nacionalismu)

Sporné zahraničně-politické oblasti:

Získávání surovin – obě země jsou závislé na dovozu ropy.

Soupeři v OSN

Soupeři v otázce Korejského poloostrova – Čína podporuje KLR, Japonsko proti KLR.

Sporná interpretace dějin – japonská agrese vůči Číně.

Z ekonomického hlediska patří tento region k nejrychleji se rozvíjejícím částem světa, což je obrovskou příležitostí pro čínskou ekonomiku orientovanou na export.

Spor o jihočínské moře

Jihočínské moře – okrajové moře Tichého oceánu omývající břehy pevninské Číny a Tchaj-wanu, Vietnamu, Filipín, Malajsie, Bruneje, Indonésie, Kambodže, Thajska a Singapuru.

Prvních šest zmíněných zemí nárokuje sporná území o celkové rozloze přes 3 680 000 km²

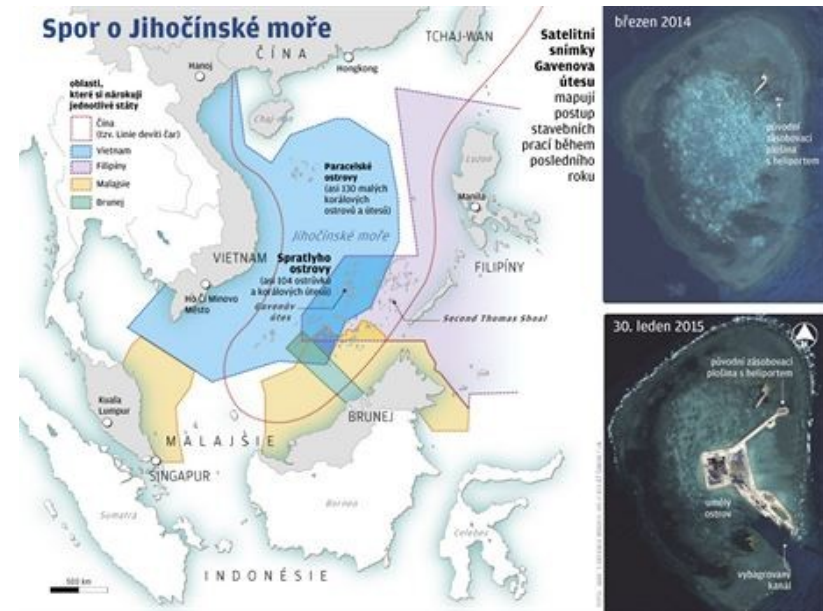
Čína si nárokuje největší část Jihočínského moře, leckdy zasahující i do EEZ jiných států.

Čínští představitelé - historické vlastnictví těchto sporných území (především Paracelské, Spratlyho a Pratské ostrovy), které mohou doložit dokumenty o rybolovné činnosti z dob vlády dynastie Ming (15. století n. l.) a též až k dávnému panování dynastie Chan (2. stol. n. l.).

Každý ostrov nad hladinou Jihočínského moře součástí čínského území, od kterého se teprve odpočítá 200 námořních mil EEZ (výlučné ekonomické zóny)

Čína nemá nad všemi ostrovy kontrolu - zejména Spratlyho ostrovy převážně ovládají státy ASEAN;

Číňané - od roku 1974 - drží Paracelské ostrovy.

Americko-čínské vztahy ve stínu obchodního deficitu

Strategické partnerství versus soupeření.

Protekcionalismus na obou stranách (regulace yuanu x omezení vstupu na trh).

Zahraniční politika – sporná témata USA - Čína

Taiwan (1995 – manévry), Zbrojní obchod s nedůvěryhodnými partnery (Pákistán, Írán, africké státy), Zahraniční prodemokratická politika (Kosovo – 7.5.1999 vybombardováno Velvyslanectví ČLR v Bělehradě), Vzájemná špionáž (2001 – průzkumný letoun USA)

Značně kladná čínská obchodní bilance!

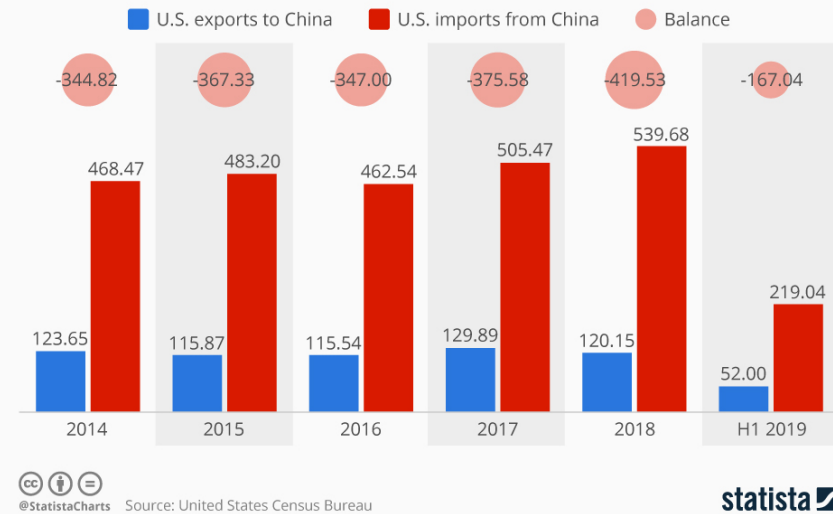
Partnerství primárně ekonomické, ale i politické.

Partnerství nezbytné? Pro Čínu je zatím výhodné.

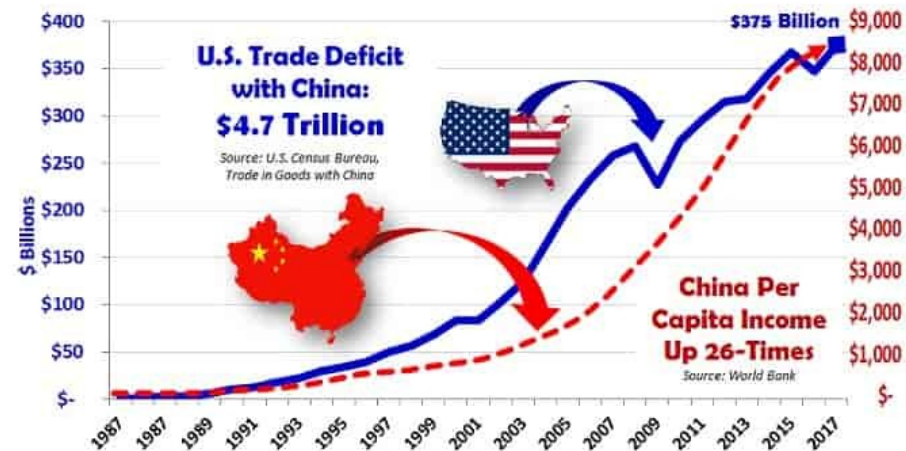
Jak dlouho pro USA?

The U.S.-China Trade Deficit is Growing

U.S. trade balance with China from 2014 to July 2019 (in billion U.S. dollars)

U.S. Trade Deficit History with China

Problém Čínské republiky (Tchaj-wan)

De facto nezávislým je od konce občanské války v roce 1949, kdy na ostrov uprchla prohrávající frakce Kuomintangu v čele s Čankajškem.

Čínská komunistická strana nahlíží na Tchaj-wan

1. nejen jako na zásadní trhlinu v územní celistvosti Číny
2. na ideologickou hrozbu – Tchaj-wan je živoucím důkazem, že demokracie je kompatibilní s čínskou kulturou a společností.

Posilování specifické tchajwanské identity vedoucí k odklonu od pevniny je trnem v oku pekingské vlády, podle níž je ostrov jen jednou z provincií Číny.

Donald Trump podpořil posilování vztahů mezi USA a Tchaj-wanem přestože samy USA s ostrovem plnohodnotné diplomatické vztahy od 70. let nemají.

Trump - vyzval ke změně přístupu ty státy, jež s Tchaj-wanem v posledních letech přerušily diplomatické styky.

USA	TOTAL NAVY VESSELS	CHINA
490		777
20	AIRCRAFT CARRIERS	2
91	DESTROYERS	36
0	FRIGATES	52
19	CORVETTES	50
66	SUBMARINES	74
13	PATROL SHIPS	220
11	MINE SHIPS	29

Čínská zahraniční politika dnes

V současné době prochází Čínská lidová republika obdobím změn.

Prezident Si se stal pravděpodobně nejvlivnějším čínským představitelem od dob Mao Ce-tunga

Soustředil do rukou značnou moc, která byla předtím rozdrobena mezi jednotlivé členy politbyra.

Na jedné straně je země aktivnější ve světě a iniciativy jako **Pás a stezka** představují příležitost pro užší spolupráci

Investiční aktivity v Evropě dosahují bezprecedentního růstu a čínské firmy jako Alibaba, Xiaomi nebo Huawei úspěšně soupeří na globální úrovni.

V Číně dochází k utužení režimu, at' již důslednější kontrolou médií, cílenými kampaněmi proti tzv. západním hodnotám.

Podpora a vývoz autoritářství.

Vztah Číny a EU

Vztahy EU-Čína

Na počátku 90. let minulého století se vztahy skutečně znovu normalizovaly, s výjimkou dále trávajícího zbrojního embarga vůči Číně.

Od roku 1995 začala EU zapojovat Čínu do dialogu o lidských právech, který se pak od roku 1997 po několika počátečních diplomatických potížích (kvůli snaze některých členských zemí EU navrhnout Komisi pro lidský práva usnesení proti Číně) vedl pravidelně.

Snahou ČLR je maximálně využít rozporů mezi USA a EU k prosazování vlastních cílů.

Globální systém

Zahraniční politika Číny posledních desetiletí se zaměřuje na ekonomickou prosperitu a stabilitu v mezinárodním uspořádání.

Využívání globálních západních institucí ke svému prospěchu!

Toto nejlépe slouží čínskému zájmu na mezinárodním rozvoji, politické stabilitě a posilování své komplexní národní moci.

Ekonomické pronikání do Afriky – vývoj čínského rozvojového modelu nebo korupce?

Literatura

Fairbank, John F. 1998. Dějiny Číny. Praha: Lidové noviny, 663-697, 707-727.

Furst, Rudolf. 2002. Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci. Mezinárodní vztahy, Vol 37, No. 2, 5-28.

Furst, Rudolf. 2005. Strategické partnerství EU – ČLR. Příležitost, skutečnost a eufemismus. Mezinárodní vztahy, No 1, 7-24.

Jain, Romi. “China’s Economic Development Policies, Challenges and Strategies, 1978-Present: An Overview.” Indian Journal of Asian Affairs, vol. 30, no. 1/2, 2017, pp. 65–84. JSTOR, www.jstor.org/stable/26465817. Accessed 8 Sept. 2021.

Johnson, P (1991): Dějiny 20. století. Praha.

<https://www.sinoskop.cz/analyzy-komentare/nejdelsi-suchozemska-hranice-a-spory-kolem-ni>

<https://www.patria.cz/zpravodajstvi/4019095/cinsky-zazrak-borici-myty.html>

<https://www.businessinfo.cz/navody/cina-souhrnna-teritorialni-informace/2/#1.2>

https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/03/amocz_RP_1_2016_web1.pdf